
Ocene in poročila

Janez Cvirn, Razvoj ustavnosti in parlamentarizma v habsburški monarhiji. Dunajski državni zbor in Slovenci (1848-1918). Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za zgodovino, Ljubljana 2006, 319 strani, ilustrirano

Preoblikovanje habsburške monarhije v ustavno in parlamentarno večnacionalno tvorbo je bil vsekakor zapleten in večplasten proces. Ideje, ki za razliko od drugih konstitucionalnih monarhij v Avstriji ponapoleonskega časa niso zaživele, so sicer v monarhijo že razmeroma zgodaj pricurjale prek nemških držav. Toda vsako javno politično razpravo je v predmarčnem času dušilo absolutistično Metternichovo obdobje, ki je onemogočalo kakršno koli kritiko tedanje oblasti. Preoblikovanje klasične stanovske ureditve v Avstriji tako predstavlja leto 1848, ko je bil umsko zaostali Ferdinand I. (in njegov krog) prisiljen spremeniti temelje državne ureditve in jih približati "modernim" evropskim konstitucionalnim državam.

Avtor knjige, red. prof. dr. Janez Cvirn, je v svojem delu predstavil glavne prelomnice v ustavni in parlamentarni zgodovini habsburške monarhije (kasneje Cislitvanije), hkrati pa podrobno prikazal slovensko državnozborsko politiko. Cvirn je temeljnemu obdobju avstrijskega parlamentarizma v obdobju marčne revolucije namenil precej prostora in ga podrobno analiziral. Po uvodnem poglavju, v katerem nas popelje po poti uvajanja konstitucionalizma (predvsem) v Srednji Evropi, je čas do ponovne vpeljave absolutizma razdelil v več poglavij, ki si sledijo v jasnem in razumljivem vrstnem redu. Revolucionarno leto 1848 je v iskanju ustreznih rešitev zaznamovala aprilsko ustava notranjega ministra Franza von Pillersdorfa, ki jo je cesar obljubil že dva dni po izbruhu revolucije na Dunaju. Dojemanje obljubljenih ustavnih oblik je bilo tedaj na Slovenskem večinoma napačno, še najbolj pa se mu je približal Janez Bleiweis, ki je v cesarjevem sklicu videl prvi korak h konstitucionalizmu in uveljavitvi temeljnih pravic človeka in državljana. Vendar pa je, kot avtor več kot prepričljivo pokaže, ustava sledila konstitucionalizmu le v toliko, da je jasno uveljavila delitev oblasti (sodna, izvršna in zakonodajna), toda cesarju je še vedno dodeljevala veliko pristojnosti (preprečil je lahko sprejem vsakega zakona). Kljub temu pa so bili odzivi na prvo avstrijsko ustavo na splošno pozitivni.

Avtor nam v nadaljevanju predstavi delovanje deželnih zborov (stanov), ki so se pridružili gibanju za reforme. Njihovo pobudo je primerjalno umestil v obdobje dela na ustavi (in po njenem sprejemu) ter dejavnost, ki so jo v iskanju ustavnih rešitev pokazala deželna predstavništva. Še pomembnejše pa so bile prve državnozborske volitve junija leta 1848, ki jih je Cvirn analiziral z izjemno natančnostjo, "rezultate" volitev pa nanizal v poglavjih Zasedanje državnega zbora na Dunaju in Kromeški parlament, kjer je med drugim ugotavljal, da je nacionalna komponenta brez slehernih zadržkov rezultat političnega razvoja kasnejše dobe. Seveda se je dotaknil tudi slovenskih poslancev v prvi fazi avstrijskega parlamentarizma in jih postavil v okvir tedanjih idej in političnih predstav.

Z oktroirano ustavo je novi cesar pokazal, da je popuščanj revoluciji dovolj. Avtor je izjemno spretno nanizal tok dogodkov, ki so vodili v neoabsolutistični re-

žim, s katerim se je zgodnje obdobje ustavnosti v Avstriji končalo (potem ko je cesar konec leta 1851 s silvestrskima patentoma ukinil ustavo). Desetletnemu obdobju ponovnega javnega molka, ki ga je tedaj posebej notranji minister Bach, je sledila obnova ustavnega življenja leta 1860/61, potem ko se je obdobje pritiska in cenzure moralno in materialno izpel. Cvirn nas tako pelje od mladega Franca Jožefa, ki je v začetku petdesetih let poskušal z absolutno oblastjo, konec desetletja pa je moral poseči po kompromisni rešitvi, ki je (vsaj na papirju) prinašala svež veter.

Z obnovo ustavnega življenja v monarhiji se je tako vladni pritisk sprostil. Toda avtor nove politične smeri Anton von Schmerling, ki je zaznamoval prva leta šestdesetih let 19. stoletja, je s svojo volilno geometrijo pridal "nemški" značaj dunajskemu državnemu zboru, poleg tega pa na podlagi davčnega in inteligenčnega cenzusa dajal prednost elitnejšim slojem. Avtor tako tehtno in preudarno niza razvoj parlamentarne politične misli v prvi polovici šestdesetih let vse do uvedbe dualizma leta 1867, ko so Madžari "odpadli" od poprejšnje politične ureditve in zagospodarili nad Ogrsko. Cislitvanija je bila prisiljena na novo postaviti državnopravne temelje avstrijske polovice monarhije in je z decembrsko ustavo dejansko zastavila izhodišče za nadaljnjo (politično) modernizacijo (oziroma demokratizacijo) države. Avtor tako v nadaljevanju lepo pokaže, da je decembrska ustava iz leta 1867 Cislitvanijo spreminjala v razmeroma moderno ustavno monarhijo, ki glede demokracije ni bistveno zaostajala za večino evropskih držav. V državi so se ne nazadnje vrstile volilne reforme v smeri splošne moške volilne pravice, ki je bila uveljavljena leta 1907.

V poglavju Vlade in državni zbor (1873-1914) je avtor podrobno orisal vlogo avstrijskega državnega zbora v političnem življenju države. Znotraj kronološkega trakta je poglobljeno osvetlil posamezne probleme, ki so zaznamovali parlamentarno življenje v Cislitvaniji. Še posebej natančno je obdelal zapleten volilni sistem in njegovo spreminjanje, ki ga je krojila večnacionalna in strankarsko razvejena podoba parlamenta. V ta kontekst je postavil problem jezikovne enakopravnosti v državnem zboru, poleg tega pa je obdelal tudi vprašanje poslanske imunitete, poslanskih plač in obstrukcije, ki je na prelomu stoletja bistveno zaznamovala parlamentarno življenje. Posebej tenkočutno je prikazal tudi delovanje slovenskih poslancev v državnem zboru od leta 1848 do 1918, ki je bilo zaradi svoje majhne zastopanosti prisiljeno v oportunistično politiko.

Cvirn svojega dela ni sklenil pred prvo svetovno vojno, kot bi lahko pričakovali, pač pa je sledil parlamentarnemu življenju v Avstriji vse do njenega propada novembra leta 1918 (parlament se je sestal v vojnem času prvič maja leta 1917). Po avtorjevem prepričanju je koncu monarhije botrovalo prav vprašanje ureditve same države, pri čemer je parlamentarno življenje igralo ključno vlogo, enako težo pa je ob tem igrala tudi vse ostrejša nacionalna drža različnih strank in struj, ki se je po prelomu stoletja le še stopnjevala, tako da o kakršnih koli nacionalnih sporazumih ne moremo več govoriti. Samo delo je gotovo prvenec zgodovine avstrijskega parlamentarizma (in slovenske politike v njem), saj se drugi avtorji na Slovenskem v manjši meri posvečajo zgodovini avstrijske (parlamentarne) ustavne dobe. Knjiga, ki jo je avtor sicer zasnoval kot univerzitetni učbenik, predstavlja temelj nadaljnjega študija avstrijske ustavne dobe, mimo katerega ne bo mogel noben raziskovalec slovenske zgodovine 19. stoletja.

Filip Čuček